

A témától a kérdésig, majd a válaszig: Egy tudományos dolgozat szerkezete

Biró Tamás
2020. november

Egy jó dolgozat (szemináriumi dolgozat, szakdolgozat, TDK-dolgozat, disszertáció stb.) tudatos szerkesztést igényel. Túl a jól ismert *bevezetés – tárgyalás – összefoglalás* szerkezeten, a struktúra sok tényezőtől függ: a témától, a tudományterülettől, a műfajtól (például tanulmány, könyv vagy diplomamunka), az intézménytől, az egyéni ízléstől, sőt néha a véletlentől is.

Jelen anyag célja bemutatni egy olyan szerkezetet, amelyet bizonyos tudományterületeken minden cikk szinte kötelező jelleggel követ. Máshol csupán javasolt lehetőség, vagy – különösen korábbi korosztályokhoz tartozó szerzőknél – nem is felfedezhető. Ennek ellenére, állítom, minden szerző profitál abból, ha a témáját eszerint a logika szerint gondolja végig, és legalább fő vonalainban így építi fel megírandó művét. Ezt a szerkezetet az 1. ábra mutatja be.

1. ábra: Egy cikk vagy dolgozat javasolt hatos szerkezete.

A javasolt hatos szerkezet három, egymásba ágyazott hagymahéjból áll. Témánkat eszerint végiggondolva, majd a dolgozatunkat így felépítve, egy erősebb művet írhatunk.

Eredetileg valamiről akarunk írni. De a *témát* át kell alakítani egy megválaszolható *kutatási kérdéssé*. Ne valamiről írjunk, hanem valamit akarjunk megválaszolni. Az adott témáról már sokan sok mindent írtak, a mi dolgozatunk célja ezért nem az, hogy *megírjuk* a témát, hanem az, hogy valami újjal járuljunk hozzá a téma kutatásához, a szakmai diskurzushoz. Ez lehet néhány új adat, új érv, új esettanulmány, új szempont, új gondolat, új elemzés vagy új módszertan is.

Nem kell egy szemináriumi dolgozatnak megújítania a tudományt. Tudományos értékét az adja, ha a hallgató nem csupán összegyűjti a szakirodalmat, de saját gondolatot, szempontot, megfigyelést is hozzátesz. Szakdolgozat, disszertáció, TDK-dolgozat, tudományos cikk bírálata során még inkább kérdés, mivel járult hozzá a szerző a témával kapcsolatos ismereteinkhez. A tudomány kollektív tevékenység, nem egyedülálló zsenik – Arkhimédészek, Newtonok, Einsteinek – révén fejlődik. Hanem sok-sok kutató hangyamunkája révén, akik egy-egy mélyfűrást végeznek, egy-egy részletkérdést vizsgálnak, egy-egy esettanulmányt írnak meg – akár egy szakdolgozatban is.

Miután kiválasztottuk tehát a *témát*, leszűkítjük azt, és megfogalmazzuk a *kutatási kérdésünket*. A kérdés nem a téma meghatározása kérdőmondat formájában; nem a dolgozatnak, mint szövegnek, a központi retorikai kérdése; nem feltétlenül a dolgozat címe; és nem is a kutatási alanyoknak feltett kérdés. Következő lépésben a kérdés megválaszolásához szükséges *módszertant* jelöljük ki. Majd a módszertan mentén végrehajtjuk magát a kutatást, és megkapjuk a primer *eredményeket*. Ezeket a primer eredményeket kiértékeljük, megvitatjuk (diskusszió), és *megválaszoljuk* a feltett kérdést. Végül jöhet a konklúzió: mivel járult hozzá kutatásunk a tágabb téma jobb megértéséhez?

A Bevezetés (a téma és annak háttere)

Minden dolgozat első része (fejezete) a **Bevezetés** címet viseli (vagy hasonlót). Ebben az egységben bemutatjuk a témát, annak hátterét, és előkészítjük a kutatási kérdés megfogalmazását.

Bevezetjük a téma kulcsfogalmait, a dolgozat megértéséhez szükséges ismeretanyagot, elméleti keretet. Leszűkítjük a témát, és fokozatosan „rázoomolunk” a kutatási kérdésre. A tudományterület szokásaitól függően rövidebben vagy hosszabban felvázoljuk a kutatástörténetet: kik foglalkoztak előttünk ezzel a kérdéssel, milyen eredményekre jutottak, és a mi munkánk hogyan viszonyul az övékéhez? Mit tudunk eddig, mi mit fogunk ehhez hozzátenni? Lehet, sőt érdemes „spoilerezni”, mert könnyebben követhető a gondolatmenetünk, ha az olvasónk tudja, mire megy ki.

A háttér bemutatása során érdemes egy évfolyamtársunkat magunk elé képzelni, aki hasonló kurzusokat végzett el, mint mi, de a mienktől nagyon eltérő témán dolgozik: amit ő tud, azt ismertnek tételezhetjük fel, és amit nem tud, azt érdemes (röviden) elmagyarázni.

Gyakran kap a Bevezetés c. fejezetben helyet egy megjegyzés az idegen szavak átírásáról, a felhasznált forrásokról (például melyik bibliafordítást használjuk) és egyéb „apróságokról” is.

A bevezetéshez tartozik még a témaválasztás indoklása. Például az irodalom bemutatása közben rámutathatunk arra, hogy egy-egy részkérdést még nem vizsgáltak meg, vagy arra, hogy egy elmélet szempontjából miért érdekes az, amivel mi foglalkozni fogunk. (Ezek valójában utólagos indokok, hiszen előbb kezdtünk el a témával foglalkozni, és csak utána találtunk rá ezekre a tényekre. Mégis, ezek az indokok hozzájárulhatnak az olvasó érdeklődése felkeltéséhez.) További ok lehet a téma aktualitása (például egy évforduló). Különösen fontos manapság a téma társadalmi hasznosságára is rámutatni: a kutatás hozzájárulhat egy mai társadalmi probléma megoldásához, vagy a közvélemény érdeklődésének homlokterében van. Igazság szerint gyakran személyes okok vezettek el a témánkhöz. Nagyon fontos, hasznos ezeket a személyes okokat feltárni magunk előtt, de tudományterületenként változik, ezeket mennyire illik az olvasó orrára kötni. Kérdezzük meg erről a témavezetőnket. Hacsak nem tanácsol mást, a személyes okokat hagyjuk ki a bevezető fejezetből, esetleg az előszóban utaljunk rájuk (ha egyáltalán írunk előszót).

A Bevezetés c. fejezet utolsó bekezdése gyakran bemutatja a dolgozat (tanulmány, könyv...) tartalmát, valahogy így: „*A második fejezetben megvizsgáljuk azt, hogy... Ezzel szemben a harmadik fejezetben azt fogjuk látni, hogy... Ezekre az eredményekre építve, a negyedik fejezetben... Egy másik megközelítést mutat be az ötödik fejezet... Végül, a hatodik fejezet összefoglalja...*”

A kutatási kérdés és annak megválaszolása

Bizonyos tudományterületeken a második fejezet tartalmazza a kutatási kérdés pontos megfogalmazását, a harmadik fejezet a (kísérletes) módszertan részleteinek a bemutatását, a negyedik fejezet az egzakt eredményeket. Majd következik ezeknek az elemzése, értelmezése, az ún. *diskusszió* az ötödik fejezetben, és végül az összefoglalás (konklúzió) a hatodikban.

Más tudományterületeken a dolgozatok, tanulmányok, kutatási beszámolók szerkezete nem ennyire kötött, a középső fejezetek esetleg más logika szerint követik egymást: időrendben haladva

mutatnak be egy jelenséget, vagy egy kérdés több aspektusát vizsgálják meg, esetleg az alaptézist különböző ellenérvekkel szemben védik meg. De ezekben az esetekben is érvényesek a bevezetésről, a kérdés (hipotézis, tézis) pontos megfogalmazásáról, a módszertanról és a konklúzióról írtak. A közbülső fejezetek logikáját pedig tisztázzuk önmagunkkal, a témavezetőnkkel, és lehetőség szerint (a Bevezetés c. fejezet végén) az olvasóval is.

Fogalmazzuk meg és magyarázzuk meg tehát a *kutatási kérdést* – ha nem egy önálló fejezetben, akkor a Bevezetésben. Egyetlen (vagy kevés számú) kérdést tegyünk fel, ugyanis a továbbiakban erre (vagy ezekre) fogunk koncentrálni, a végén pedig kidolgozott, védhető válasszal kell szolgáljunk. Aki túl sok kutatási kérdést fogalmaz meg, az valójában nem is tesz fel egyet sem.

A kérdés legyen egyértelmű, térben és időben lehatárolt. A benne felmerülő fogalmakat még a megválaszolás előtt tisztázni, egyértelműsíteni kell, a hétköznapi nyelv szavait tudományosan meghatározni. Ugyanakkor a kérdés legyen jól megválaszolható: a lehetséges válaszok körét legyünk képesek előre meghatározni. Egy *miért?* vagy *hogyan?* kezdetű kérdés esetén nehéz megmondani, melyek a lehetséges válaszok. Ezért a kérdés inkább más kérdőszót tartalmazzon: a *ki?* kezdetű kérdésekre a válasz egy személy, a *mikor?* kérdésre a válasz egy időpont, míg a *hány?* kérdőszó után egy számot, mennyiséget várunk. *Hipotézis* felállítása is hasznos stratégia: egy hipotézis tulajdonképpen egy eldöntendő kérdés, azt kérdezzük, hogy a hipotézis igaz vagy hamis. Megint máskor egy *tézist* állítunk fel, amely mellett érvelünk. Ha a *miért?* vagy *hogyan?* kezdetű kérdést nem akarjuk átfogalmazni, akkor adjunk meg lehetséges válaszokat (okokat a *miért?* kérdésre, módokat a *hogyan?* kérdésre), amelyek közül a kutatás eredményeképp választani fogunk.

A kutatási kérdés ún. operacionalizálására az alábbiakban visszatérünk. Most csak annyi jegyezzük meg, hogy a kérdésnek nem elég egyértelműnek lennie, képesnek kell lennünk azt meg is válaszolni. Sok hallgató tesz fel magának olyan kérdést, amely számára talán új és izgalmas, de nagyon sok kutató dolgozott már a kérdésen évtizedek vagy évszázadok óta. Lehet, hogy a kérdés azért megválaszolatlan, mert egyszerűen nem állnak rendelkezésre azok az adatok, bizonyítékok, amelyek a rejtély megoldásához szükségesek. Más esetekben a hallgató rendelkezésére álló erőforrások (pénz, idő, könyvtári lehetőségek stb.) vagy a hallgató felkészültsége (például nyelvtudása) nem teszik lehetővé a kérdés megválaszolását. Ilyen esetekben újra kell gondolni a kérdést (esetleg a témát is). Valójában egy kutatás elején meglepően sok idő megy el azzal, hogy eljussunk az izgalmasnak tűnő, de tág és homályos témától egy jól megkutatható, „működőképes” kérdésig.

A kutatási kérdés és annak megválaszolása

Miután feltettük a kutatási kérdést, mutassuk be a kérdés megválaszolására alkalmazandó *módszertant* vagy módszertanokat – szintén vagy a Bevezetésben, vagy egy önálló módszertani fejezetben. Indokoljuk meg, miért ezt választottuk. Vázoljuk fel az előnyeit, hátrányait, veszélyeit, buktatóit.

A társadalomtudományokban elvárás, hogy tisztázzuk: kvantitatív vagy kvalitatív megközelítést választunk-e, például mélyinterjúkat készítünk, vagy kérdőívezzük. Mindkettőhöz alapos szaktudásra van szükség. A bölcsészettudományokban is egyre nagyobb hangsúlyt kap a módszertani tudatosság és (ön)reflexió – kérjük a választott módszertant jól ismerő témavezetőnk segítségét.

A folytatásban figyeljünk arra, hogy a dolgozat fejezetei a feltett kutatási kérdéstről szóljanak, mindegyik rész valamilyen módon hozzájáruljon a válaszhoz, és ragaszkodjunk a dolgozat elején lefektetett módszertanhoz. A dolgozat középső fejezeteiben állandóan emeljük ki, hogy mely megfigyelés, eredmény, elemzés, jelenség, mennyiben releváns a kutatási kérdés szempontjából. Egy-egy fejezet végén foglaljuk össze, emeljük ki ismét az olvasó kedvéért azokat az információkat, amelyek az összegzésnél fontosak lesznek, hozzájárulnak a kérdés megválaszolásához.

Jellemzően az utolsó előtti fejezet a diszkusszió. Itt még egyszer összefoglaljuk a korábbi fejezetekben már összegzett eredményeket. Nem baj, ha önmagunkat ismételjük, mert gondolatmenetünk ezáltal válik könnyen követhetővé. (Az olvasótól ne várjunk el gondolatolvasást, nem feladata kitalálni azt, hogy „mire gondolhatott a szerző”.) Miután szintetizáltuk az eddigi eredményeket, ezek alapján megkísérelhetjük megválaszolni a kutatási kérdést.

Azonban ne számítsunk fekete-fehér válaszra: „igen, a hipotézist bebizonyítottuk”, vagy „a kérdésre a válasz az, hogy 42”. Legtöbbünk nem matematikát művel, ahol egy tételt be lehet bizonyítani vagy meg lehet cáfolni az axiómákból. A legtöbb esetben a válaszuk bizonytalan lesz: „igen, a hipotézis igaznak tűnik a rendelkezésre álló adatok fényében” vagy „a válasz hibahatáron belül 42, amennyiben a módszertanunk előfeltevései igazak”. Következésképp a diszkusszió második felében egy kicsit árnyalni kell a kapott képet. Például visszautalunk a módszertani fejezetben említett problémákra; rámutatunk arra, hogy a megfigyeléseink sem voltak teljesen egyértelműek; vagy felhívjuk az olvasó figyelmét a tárgyalt jelenség komplex voltaira.

A legutolsó fejezet az összefoglalás vagy konklúzió. Ne keverjük össze, és ne vonjuk össze a diszkusszióval, még ha jelentős átfedések is lehetnek a kettő között. Az összefoglalást úgy írjuk meg, hogy ha valaki csak ezt a részt olvassa a dolgozatunkból (ami gyakran előfordul), az is kapjon egy összképet az egésről. Röviden megismételjük a kérdést (és nagyon röviden annak hátterét), „felfrissítjük az olvasó emlékezetét” arról, hogy melyik fejezetnek mi volt a fő üzenete, ismét megadjuk a kérdésre a diszkusszió során egyszer már megadott válaszokat, és ismét utalunk a fontosabb problémákra. Esetleg mindezt egy kicsit más formában, más hangsúlyokkal tesszük, mint korábban tettük, így az olvasónak nem lesz *déjà vu* érzése.

Az utolsó fejezet másik nagy feladata – a hatos szerkezet logikája szerint – a visszacsatolás a bevezető fejezethez, a tágabb témához. Ha a bevezetőben „rázoomoltunk” a témákra, akkor most „kizoomolunk”. Annak az olvasónak, akit nem a konkrét eredményeink érdekelnek, csak a témakör (mint szinte minden olvasót), most elmondjuk, hogy az eredményeink, a kérdésre adott válaszuk hogyan járul hozzá a szélesebb tudományterület ismereteihez. Végül itt foglaljuk össze azt is, mely kérdések maradtak nyitva, valamint (ha lehetőségünk lesz rá) milyen irányokba folytathatjuk a kutatást, különös tekintettel a diszkusszióban tárgyalt módszertani és egyéb problémákra.

A szöveg kohéziója

A tudományos szövegnek koherensnek kell lennie. A koherencia három szintjét fogjuk megkülönböztetni: makroszinten az egész szöveg koherens, mezoszinten az egymást követő bekezdések, egymást követő fejezetek között is megvan a koherencia, és végül mikroszinten a mondatok közötti kapcsolatot is elősegítik szövegkohéziós elemek.

Makroszinten a szöveg akkor koherens, ha a gondolatmenet íve kirajzolható. A bevezetésben feltett kérdésre keresik a választ (vagy az ott javasolt tézis mellett érvelnek) a dolgozat középső fejezetei. A diszkusszió a korábban elhangzottakra épít, és az itt kihirdetett eredményt megismétli az összefoglalás. Ezt az ívet előrevetíti a bevezetés, és visszatekint rá az összefoglalás. A közbülső fejezetek is egyértelművé teszik, hogy milyen helyet foglalnak el az egész dolgozat ívében.

Minden egyes alfejezetnek, bekezdésnek megvan a maga szerepe a dolgozatban: hozzájárul vagy a végső konklúzió levonásához, vagy egy közbülső logikai lépéshez. Nincsenek önmagukban álló, a dolgozat szerkezetéből kilógó részek. Emellett az is teljesül, hogy a bevezetésben vagy a módszertani fejezetben lefektetett metodológia köszön vissza a dolgozat összes fejezetében. Ha ettől eltér egy-egy fejezet vagy rövidebb szakasz, akkor a szerző az eltérést megindokolja.

Ugyanez a koherencia megjelenik egy-egy fejezeten belül is, annak az íve is legyen követhető.

Mezoszinten a koherencia azt jelenti, hogy minden bekezdés kapcsolódik az előző bekezdéshez, minden alfejezet az előző alfejezethez, minden fejezet az előző fejezethez. Nincsenek éles törések, vagy ha vannak, akkor azokat a szerző megindokolja.

Egy bekezdés egy gondolati egységnek felel meg. A bekezdések közötti koherenciát segítő tipikus elemek (a bekezdések elején): „Az eddig elmondottakból az következik, hogy...” „Szemben az eddig elmondottakkal...” „Mostanáig arról volt szó, hogy... és most térjünk rá arra, hogy...” „Mielőtt ezt a gondolatmenetet folytatnánk, egy kitérőt kell még tennünk...” (egy éles törés előtt).

Az alfejezetek, fejezetek közötti koherenciát erősíti, ha egy-egy alfejezet, fejezet végén összefoglaljuk, amiről szó volt, majd felvezetjük a következő témát: „Miután megvizsgáltuk azt, hogy... (és azt az eredményt kaptuk, hogy...) most térjünk rá arra, hogy...”. Vagy így: „... ezért a következő fejezetben azt vizsgáljuk meg, hogy...”

Egy másik lehetőség az, ha egy-egy alfejezet, fejezet elején mutatunk rá ennek az egységnek a szerepére a dolgozatban: „Miután az előző fejezetben megvizsgáltuk azt, hogy... most térjünk rá arra, hogy...” Ha egy logikai törést akarunk bevezetni, azt így tehetjük meg: „Az előző fejezetben rámutattunk arra, hogy... Emiatt a következő fejezetben azt fogjuk tárgyalni, hogy... De annak érdekében, hogy a következő fejezetben... most előbb egy kis kitérőt kell tennünk, és a jelen fejezetben azt nézzük meg, hogy...”. Majd érdemes így folytatni: „Fejezetünk úgy épül fel, hogy...”

A mezoszintű koherenciához tartozik az is, hogy az egyes fejezetek, a dolgozat egyes részei utalnak egymásra: „ahogy azt a 12. oldalon már láttuk...” vagy „erre még visszatérünk az 5.2 alfejezetben is” vagy „erre most nem térünk ki, mert erről szó lesz a 3. fejezetben”.

Mikroszinten pedig a szöveg koherenciája azt jelenti, hogy a mondatok egymásból következnek, és ezért a szöveg jól olvasható. Sok esetben világos a logikai kapcsolat két, egymást követő mondat után. Sok esetben viszont érdemes ezt a kapcsolatot egyértelművé tenni (mert a természetes beszéddel ellentétben a tudományos értekező próza nem támaszkodhat az intonációra). A mikroszintű szövegkohéziót segítő szavak: *tehát, ezért, így, ebből következik, ugyanis, ezzel szemben, ennek ellenére, mindazonáltal, ugyanakkor, ezt követően...* Túlszűfolni sem érdemes a szöveget ilyen szavakkal, de az informális nyelvnél gyakrabban él velük az írott tudományos szaknyelv.

A kutatási kérdés operacionalizálása, „kutathatóvá tétele”

A jó kutatási kérdés megfogalmazásáról fentebb már volt szó. Itt egy kicsit kiegészítjük az ott leírtakat. A fejezet második felében példákat nézünk a jól megfogalmazott kutatási kérdésre.

Említettük, hogy a kutatási kérdésnek egyrészt jól definiálnak, körülhatároltnak, másrészt pedig (általában, és különösen általunk) megválaszolhatónak kell lennie. Érdemes ezért a kutatási kérdést „több síkon” is megfogalmazni. Van olyan sík, amire a válasz valóban érdekel bennünket, és van olyan sík is, amit meg tudunk válaszolni. Utóbbit nevezzük „operacionalizált” kérdésnek.

Klasszikus példa erre a fogalomra az intelligencia mérése a pszichológiában. Látszólag mindannyian tudjuk, mi az intelligencia, meghatározni azt azonban annál nehezebb. Sok, különböző meghatározás létezik, amelyek nem feltétlenül esnek egybe. Annak érdekében, hogy mégis vizsgálni lehessen az intelligenciát, a pszichológusok kifejlesztették az IQ-teszteket. Az IQ-teszt az intelligencia „operacionalizálása”: vizsgálhatóvá (ebben az esetben: mérhetővé) tétele. A kutatás számára tudományosan „működőképesé” teszi a hétköznapi, laikus fogalmat. Sokat lehetne vitatkozni arról, hogy az IQ-teszt milyen viszonyban áll az intelligencia fogalmának egyik vagy másik értelmezésével. De míg az intelligencia, absztrakt szinten, nehezen vizsgálható, addig az IQ-tesztek egy működőképes eszközt adtak a pszichológusok kezébe. Az IQ-tesztekkel kapott eredmények

interpretálása során persze folyton észben kell tartani azt, hogy az eredmények csak annyiban szólnak az intelligenciáról, amennyiben az IQ-tesztek az intelligenciát mérik.

Ugyanez a folyamat zajlik le minden más kutatás esetén is. Képzeljük el, hogy engem a nők helyzete érdekel az ókori Izrael társadalmában. A kutatási kérdésem: vajon az i. e. 7. századi Jeruzsálemben a nők egyenrangúak voltak-e a férfiakkal. A kérdés egzakt módon lehatárolja a vizsgálat tárgyát térben (Jeruzsálem) és időben (i. e. 7. század). Tegyük fel, hogy megfelelő módon az egyenrangúság fogalmát is definiáltam. Vajon hogyan tudom megválaszolni a kérdést? Felhasználhatnék korabeli bibliai szakaszokat, régészeti adatokat, más ókori forrásokat, sőt összehasonlító antropológiai megfigyeléseket is. De mindez egyszerre nem reális: sem időm, sem tudásom nincs ahhoz, hogy mezopotámiai és egyiptomi szövegeket elemezzek. Az operacionalizált kérdés legyen az, hogy vajon találok-e bizonyítékokat a nők alávetett voltára a Héber Biblia i. e. 7. században keletkezett szövegeiben. Sőt, lehetséges, hogy leszűkítem a kutatást a prófétai szövegekre, azért, hogy beleférjek a szakdolgozat terjedelmi korlátjába és határidejébe. Valójában engem nem ez a kérdés érdekel, de ez a kérdés az, amire választ tudok adni. Sőt még erre sem igazából, mert a diszkusszió során rámutathatok arra, hogy egyes szövegek datálásával kapcsolatban bizonytalan a bibliatudományi szakirodalom. Viszont, ha a kérdésemre válaszoltam, akkor a bibliai szövegekből – bizonyos fokú bizonytalanság mellett – következtethetek az i. e. 7. századi jeruzsálemi társadalomra. Ezzel pedig hozzájárultam az ismereteinkhez a nők ókori izraeli helyzetéről.

Képzeljük most el azt, hogy a régi neológia természettudományokhoz fűződő viszonya érdekel. Eljutok a következő kérdéshez: a Rabbiképző 1877 és 1944 közötti tanárai közül kik fogadták el Darwin evolúciós elméletét? A kérdés megfogalmazása előtt kifejttem, hogy a neológia nem azonosítható a rabbikkal, de a szellemi elit álláspontja az, ami igazán izgalmas. A kérdés minden fogalma egyértelmű, a lehetséges válaszok pedig személyek halmaza (az egykori tanári kar tagjai közül valahány személy). Azonban nem vagyok időutazó, nem tudom az 1944 előtti tanárokat meginterjúvolni. Arra sincs időm, hogy minden tanár minden publikált írását, minden fennmaradt levelét és naplóját, a róla szóló minden visszaemlékezést végigolvassak. Így a kérdést operacionalizálom, kutathatóvá teszem: kik azok a tanárok, akiknek a Magyar-Zsidó Szemlében írt cikkeiből kikövetkeztethető egy pozitív hozzáállás Darwin elméletéhez? A feladat most a Magyar-Zsidó Szemle áttanulmányozása a megadott szempont szerint. A diszkusszióban persze fel kell hívni az olvasó figyelmét több mindenre is: nem biztos, hogy minden korabeli rabbi írt Darwinról a Magyar-Zsidó Szemlébe; és ha írt is, nem tudjuk, az ott képviselt álláspontja változott-e az évek során.

Képzeljük el végül, hogy a mai magyar zsidóság szociális érzékenysége érdekel. A kérdésemet úgy fogalmazom meg, hogy vajon egy mai (ma = a kutatás időpontja) magyarországi zsidó fiatal (18 és 30 év között) éves szinten mennyi adományt ad szociális célokra. A kérdés látszólag jól körülhatárolt, de még nincs operacionalizálva. Ki számít zsidónak? Hogyan hozok létre egy reprezentatív mintát egy olyan populációból, amely nem is határozható meg egyértelműen? Ehelyett egy adott ifjúsági közösségben hatjóm végre a kutatásomat (ott, ahova könnyen el tudok jutni), és így teszem „működőképessé” a kutatási kérdésemet. Természetesen a diszkusszió során fel kell vetni azt a kérdést, hogy ebből a közösségből mennyire lehet általánosítani a magyarországi zsidó fiatalok egészére (vö. az eredeti kutatási kérdésemmel). Majd a konklúzió kapcsán azt is felvetem, hogy mit mond ez az eredmény az egész magyar zsidóság szociális érzékenységéről.

A *jól* megfogalmazott (operacionalizált) kérdésig eljutni sokkal nehezebb, mint hinnénk. De ha ide eljutottunk, könnyebb a kutatást végrehajtani, a következtetéseket levonni, és mindezt *jól* megírni.